

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАУКОВИЙ
ВІСНИК**

**ЧЕРНІВЕЦЬКОГО ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
ІНСТИТУТУ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
ТОРГОВЕЛЬНО – ЕКОНОМІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Рік заснування 2001

Випуск III

Економічні науки

**Чернівці
2007**

Науковий вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. – Чернівці: Книги-XXI, 2007. – Вип. III. Економічні науки. – 456 с.

У науковому віснику розглядаються актуальні питання активізації економічних реформ у національній економіці та її складових в економічній теорії, регіональній та світовій економіці, фінансах, менеджменті, маркетингу, обліку тощо.

Буде корисним для науковців, фахівців, викладачів навчальних закладів, аспірантів, студентів.

Редакційна колегія:

Е.І.Бойко - д.е.н., професор, **Е.О.Грицюк** – к.е.н., доцент, **Д.Г.Лук'яненко** – д.е.н., професор, **А.А.Мазаракі** – д.е.н., професор, **В.В.Мова** – д.е.н., професор, **Т.М.Ореховська** – к.е.н., професор, **А.М.Поручник** – д.е.н., професор, **І.М.Школа** – д.е.н., професор, **М.Ф.Юрій** – д.і.н., професор.

Рецензенти: доктор економічних наук, професор **М.А.Козоріз**
доктор економічних наук, професор **В.І.Пила**

Редакція вісника:

Головний редактор – **І.М.Школа**
Відповідальний секретар – **Е.О.Грицюк**
Редактор – **Р.В.Кравчук**
Коректор – **Н.Т.Гринівська**
Комп'ютерний дизайн і макетування – **С.О.Галамашевич**

Друкується за ухвалою Вченої Ради Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ.

Свідоцтво державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України № 4317 серія КВ від 20.06.2000 р.

Загальнодержавне видання
Збірник входить до переліку наукових видань ВАК України

© ЧТЕІ КНТЕУ, 2007

Підписано до друку 24.09.2007 р.

Роль транснаціональних корпорацій у світових процесах інвестування

Розглянуто роль транснаціональних корпорацій у світових процесах інвестування та досліджено швидке зростання прямих іноземних інвестицій, вихід технологічного розподілу праці за межі фірм, галузей і національних кордонів, що супроводиться появою гігантських міжнародних виробничих комплексів з філіалами в різних країнах і на різних континентах.

The author analyses the role of transnational corporations in the global investment processes and analyses the fast growth of foreign direct investments, crossing the company, branch and national limits by the technological division of labour, which will be accompanied by the emergence of giant international production complexes with branches located in various countries and on various continents.

В економічній літературі використовується декілька термінів для визначення фірми, яка активно діє як на національному, так і на зарубіжних ринках. Але найпоширенішим і вживаним є поняття ТНК, запроваджене ООН.

Транснаціональні корпорації – це такі корпорації, які активно використовують об'єктивні тенденції міжнародного поділу праці та посилюють процеси інтернаціоналізації світу, а їхня виробнича і торговельно-реалізаційна діяльність винесена за межі національної держави. ТНК виникають у результаті концентрації капіталу у межах конкретних корпорацій і розширення їхньої діяльності на основі міжнародного поділу праці.

Під транснаціональними корпораціями (ТНК) розуміють міжнародні фірми, що мають свої господарські підрозділи в двох або більше країнах і керівництво цими підрозділами здійснюється з одного або декількох центрів на основі такого механізму прийняття рішень, який дозволяє провести узгоджену політику і загальну стратегію, розподіляючи ресурси, технології і відповідальність для досягнення результату – отримання прибутку [1, с.150]. ТНК – мережа взаємопов'язаних підприємств, які виходять з однієї країни та мають складові частини і філії в інших країнах.

Об'єктом нашої роботи є швидке зростання прямих іноземних інвестицій, вихід технологічного розподілу праці за межі фірм, галузей і національних кордонів, що супроводжується появою гігантських міжнародних виробничих комплексів з філіалами в різних країнах і на різних континентах. ТНК перетворюють світову економіку в міжнародне виробництво, забезпечуючи прискорення науково-технічного прогресу у всіх його напрямках – технічний рівень і якість продукції, ефективність виробництва, вдосконалення форм менеджменту підприємствами.

Над цією проблемою працювали такі дослідники, як А.М.Горбач, О.В.Плотнікова, В.В.Корнєв, І.В.Бурковський, Ю.М.Пахомов, Д.Г.Лук'яненко та Б.В.Губський, які вивчали та оцінювали процес інвестування транснаціональними корпораціями світової економіки.

Відмінність ТНК від звичайної корпорації, яка оперує у зовнішніх економічних зв'язках, полягає у тому, що ТНК переносить за кордон вже не товар, а сам процес вкладання капіталу тобто інвестиції, поєднуючи його із закордонною робочою силою, сировинною базою у межах міжнародного виробництва.

Метою нашої роботи є ознайомлення з процесом інвестування транснаціональних корпорацій. Транснаціональним корпораціям належать, або ними контролюються, комплекси виробництва або обслуговування, що знаходяться за межами країни, в якій ці корпорації є базовими і які мають широку мережу філіалів та відділень у різних країнах, що посідають провідне місце у виробництві й реалізації того або іншого товару.

Зокрема виділяють такі ознаки ТНК:

- ✓ фірма реалізує продукцію, що випускається більш ніж в одній країні;
- ✓ її підприємства і філіали розташовані в двох та більше країнах;
- ✓ її власники є резидентами різних країн.

Отже, ознаки ТНК належать до сфери обігу, виробництва і власності. Реально функціонуючим фірмам досить відповідати будь-якій з перерахованих ознак, щоб потрапити до категорії ТНК. Чимало великих компаній володіють всіма трьома ознаками одночасно.

Особливості розвитку світового бізнесу на сучасному етапі дозволяють визначити три головні тенденції у сфері міжнародного бізнесу:

1. Зростання різносторонності в міжнародних інвестиціях. Ця тенденція свідчить про розширення як числа суб'єктів, так і числа об'єктів міжнародних інвестицій.

2. Транснаціоналізація банківської сфери. У межах цієї тенденції відбувається взаємодія між транснаціоналізацією промислових корпорацій та корпорацій із надання послуг, та банків.

3. Зростання значення послуг. Такі послуги можуть розглядатися подвійно – як транснаціоналізація діяльності корпорацій, що надають послуги, і як використання послуг у процесі транснаціоналізації корпорацій.

Для таких компаній характерна складна організаційно-управлінська структура, яка оформляє й інтегрує виробничу, банківську, інвестиційну, торговельно-рекламну діяльність, науково-дослідні розробки, підготовку кадрів.

ТНК, як правило, – ядро, навколо якого зосереджені різноманітні самостійні виробничо-фінансові, торговельно-транспортні та інші підрозділи і підприємства, тобто – це фірма з активом за кордоном або союз фірм різної національної належності, домінуючих в одній чи декількох сферах економіки [1, с.159].

Особливою рисою сучасних ТНК є: міжнародний характер їхньої діяльності, постійне вдосконалення структури в поєднанні з безперервною інноваційною діяльністю, що базується на використанні найновіших досягнень НТР, широка диверсифікація (навіть за зведеними показниками номенклатура випущених виробів і наданих послуг, у т.ч. банківських, вміщує декілька тисяч найменувань).

На сучасному етапі стратегія ТНК характеризується прагненням до утворення мережі внутрішньо-фірмових зв'язків регіонального, а нерідко і глобального масштабу, в межах яких інтегруються наукові дослідження і розробки, матеріальне забезпечення, виробництво, розподіл і збут. У результаті ТНК, розвиток яких стимулювався процесами регіональної економічної інтеграції, стають все більш важливим чинником її подальшого поглиблення.

Пріоритетність сфер вкладання капіталу змінюється під впливом науково-технічного прогресу. В останні десятиріччя посилилася активність ТНК у сфері послуг. Сфера обробної промисловості відійшла на другий план. Основна частина промислових активів зосереджена в чотирьох галузях: нафтовій, автомобільній, хімічній і фармацевтичній. Ділова активність корпорацій у первинному секторі (тобто в добувній промисловості) різко скоротилася.

Експорт капіталу здійснюється не тільки провідними в промисловості країнами, а також з відносно розвинених країн Азії (Тайвань, Південна Корея, Сінгапур) і Латинської Америки (Бразилія). Найбільші компанії цих країн експортують капітал з метою розширення сфер своєї діяльності, використання трудових ресурсів або науково-технічних досягнень для отримання вищих прибутків [2, с.376].

ТНК мають низку незаперечних переваг. Зарубіжні філіали відіграють важливе значення у забезпеченні доступу до іноземних

ринків, зниженні витрат виробництва, підвищенні прибутку. Все це забезпечує фінансову стійкість ТНК і допомагає їм переживати періоди криз.

В умовах сучасного розвитку світової економіки, головним суб'єктом інвестиційної діяльності виступають ТНК. За даними останнього з доступних річних звітів ЮНКТАД (World Investment Report 2004), у світі діють 64 тис ТНК, які мають 870 тис зарубіжних філій, обсяг прямих інвестицій оцінюється у 7 трлн дол. Стратегічною відповіддю ТНК на зміни у зовнішньому конкурентному середовищі 1990-х років стали злиття та поглинання з піком у 2002 р., коли обсяг таких операцій перевищив 7230 млрд дол. Показово, що загальне падіння світових ПП у 2000-2005 рр. було зумовлене насамперед суттєвим (майже у два рази) зменшенням саме злиттів і поглинань [3, с.252].

Американські економісти Дж.Мак-Дональд і М.Паркер виділяють чотири основних етапи еволюції "зовнішньої" структури фірми в процесі їхнього розвитку ТНК:

1. Здійснення експортно-імпортних операцій. Загальний стиль організації виробництва й управління на підприємствах фірми дещо змінюється;

2. Продаж ліцензій і передача технології фірми в інші країни. На методи управління ця діяльність впливає дуже незначним чином;

3. Початок закордонних інвестицій. Наприклад, будівництво складальних підприємств і підприємств виробничого циклу. Такі підприємства можуть бути або спільними (змішаними), або повністю належати материнській фірмі. Віддаленість філіалів і специфіка їхньої діяльності робить актуальним надання їм великих прав у розв'язанні різних питань. Тому до кваліфікації управлінських кадрів, їхнього підбору, призначення, індивідуального стилю керівництва тощо висувуються вимоги, які виходять за межі комплексу чинників (політичного, економічного, адміністративного, культурного й іншого характеру), діючих у масштабі певної країни або регіону;

4. Істотне збільшення закордонних інвестицій. Частку капіталовкладень у закордонні операції, а також прибуток від них у загальних показниках діяльності корпорації, що різко зростають. На цьому етапі корпорацію вже можна відносити до категорії "глобального підприємства" – ТНК, оскільки "зовнішня" структура корпорації відображає глобальний підхід до розміщення і організації виробництва, здійснення фінансових і валютних операцій, управління продажем, вивчення ринку тощо [5, с.237].

Розвинуті країни активно підтримують власні ТНК, які у свою чергу забезпечують надходження податкових коштів від міжнародної діяльності та поширення їхнього економічного, а в подальшому політичного впливу.

ТНК мають провідне значення в інтернаціоналізації виробництва, у процесі розширення і поглиблення виробничих зв'язків між підприємствами різних країн. Основною формою експансії ТНК є вивіз капіталу. Міжнародна міграція довгострокового капіталу прискорила процес взаємопроникнення і переплетіння фінансового капіталу, посилила значення ТНК. Всезростаюча роль зарубіжних інвестицій, як найважливішого і необхідного засобу забезпечення процесу відтворення, є наслідком прискорення об'єктивного процесу усупільнення продуктивних сил у міжнародному масштабі. Завдяки системі міжнародного виробництва, яка заснована на вивозі капіталу, ТНК забезпечують собі значні прибутки навіть в умовах загострення кризових явищ у світовій економіці.

Майже всі найбільші ТНК за національною належністю відносяться до "тріади" – трьох економічних центрів: США, країн ЄС і Японії. В останні роки активно розвивають свою діяльність на світовому ринку ТНК нових індустріальних країн.

Чітко визначилася тенденція збільшення інвестицій у сфері послуг і технологічно інтенсивному виробництві. Одночасно знижується частка у видобувній промисловості, сільському господарстві і ресурсоемному виробництві.

За даними американського журналу "Fortune", на початку 2000-х років головну роль серед 500 найбільших ТНК світу відіграють чотири комплекси: електроніка, нафтопереробка, хімія і автомобілебудування. Характерною є регіонально-галузева спрямованість інвестицій ТНК. Як правило, вони роблять капіталовкладення в галузі обробної промисловості нових індустріальних і відносно розвинених країн та країн, що розвиваються. У цьому випадку йде конкурентна боротьба за інвестиції держав-одержувачів капіталу. Для найбільш розвинених країн політика зачіпала не більше ніж 10% товарного обороту [4, с.95].

Швидке зростання прямих приватних інвестицій, вихід технологічного розподілу праці за межі фірм, галузей і національних кордонів супроводиться появою гігантських міжнародних науково-виробничих комплексів з філіалами в різних країнах і на різних континентах.

ТНК все більшою мірою стають визначальними для вирішення долі тієї або іншої країни в міжнародній системі економічних

зв'язків. Активна виробнича, інвестиційна, торгова діяльність ТНК дозволяє їм виконати функцію міжнародного регулювання виробництва і розподілу продукції.

Приймаюча країна загалом виграє від надходження інвестицій. Працівники і постачальники, які обслуговують нові підприємства, нарівні з місцевою владою, одержуючою податки, виграють більше, ніж втрачають конкуруючі місцеві інвестори. Широке залучення іноземного капіталу за допомогою ТНК сприяє зниженню безробіття в країні. З організацією виробництва в країні тих виробів, які раніше ввозилися, відпадає необхідність у їхньому імпорті. Компанії, що випускають конкурентноздатну на світовому ринку продукцію та орієнтовані в основному на експорт, значно сприяють зміцненню зовнішньоторговельних позицій країни.

Переваги, які несуть за собою зарубіжні фірми, не вичерпуються кількісними показниками, важливою є і якісна складова. Широке залучення іноземного капіталу за допомогою ТНК сприяє зниженню безробіття в країні. Як правило, за іноземними інвестиціями стоїть впровадження нових технологій, випуск нових видів продукції, новий стиль менеджменту, використання всього кращого з практики зарубіжного бізнесу.

Однак необхідно зазначити, що нарівні з позитивними сторонами функціонування ТНК у системі світового господарства і міжнародних економічних відносин, існує і їхній негативний вплив на економіку тих країн, де вони функціонують. Такий негативний вплив характеризується:

✓ протидією реалізації економічної політики тих держав, де ТНК здійснюють свою діяльність;

✓ порушенням законодавства країн перебування. Так, маніпулюючи політикою трансфертних цін, дочірні компанії ТНК, які діють у різних країнах, уміло обходять національні законодавства, приховуючи прибутки від оподаткування шляхом перекачування їх з однієї країни в іншу;

✓ встановленням монопольних цін, диктат умов, що зачіпає інтереси країн, що розвиваються.

У приймаючій країні мають бути добре усвідомлені можливі ускладнення взаємовідносин інвестора з місцевим політичним оточенням. Міжнародні корпорації можуть організувати тиск на уряд приймаючої країни і залучити її в конфронтацію. Вони можуть також підкупити місцевих політиків і фінансувати змови проти уряду.

Загалом у приймаючих країнах небагато причин обмежувати потік прямих інвестицій порівняно з країною базування

(статистичні вигоди перебивають політичні небезпеки).

Отже, можна зробити висновок, що сьогодні ТНК є не лише тією опорою, на якій базується господарство країн розвинутої економіки, але і, перетворившись у найбільші транснаціональні групи, що включають до своєї структури численні закордонні філіали виробничого, науково-дослідного, постачальницького і збутового характеру, все активніше діють на міжнародній арені, ставши головною силою світової економіки.

Список використаних джерел:

1. Горбач А. М., Плотніков О. В. Міжнародні економічні відносини. – К., 2005. – С.150-161.
2. Корнєв В.В. Кредитні та інвестиційні потоки капіталу на фінансових ринках. – К.: НДФІ, 2003. – С.376-380.
3. Плотнікова О.В. Фінансовий менеджмент у транснаціональних корпораціях: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2005. – 252 с.
4. Бурковський І. Теорія міжнародної торгівлі. – К.: Основи, 1996. – 241с.
5. Пахомов Ю.М., Лук'яненко Д.Г., Губський Б.В. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі. – К.: Україна, 1997. – 237с.

Т.В.Орехова, к.е.н.,

Донецький національний університет,

м. Донецьк

Регіональний компонент інтеграції України до процесу транснаціоналізації світової економіки

У статті розглянуто регіональний компонент інтеграції України до процесу транснаціоналізації світової економіки, досліджено динаміку трансформації інвестиційної привабливості України.

The author analyses the regional component of Ukraine's integration in the process of the world economy transnationalization, analyzes the dynamics of the transformation of Ukraine's investment attractiveness.

Для України на сучасному етапі трансформації економіки важливим є оптимізація процесу залучення іноземних інвестицій у контексті структурних змін і економічного росту. Офіційно визначені пріоритетні такі завдання, що покликані вирішити іноземні інвестиції, такі: структурна реформа економіки; технологічне відновлення виробництва; виробництво товарів широкого вжитку; подолання залежності країни від імпорту.

Дослідженню проблематики і розвитку процесу інтеграції України до світового ринку капіталу присвячені роботи К.Акамацу, В.Будкіна, І.Бланка, В.Білошапки, В.Гєєця, Дж.Гелбрейта, Б.Губського, Дж.Даннінга, Ч.Кіндлебергера, Д.Лук'яненка, Ю.Макогона, В.Новицького, Ю.Пахомова, М.Портера, І.Рогоча,